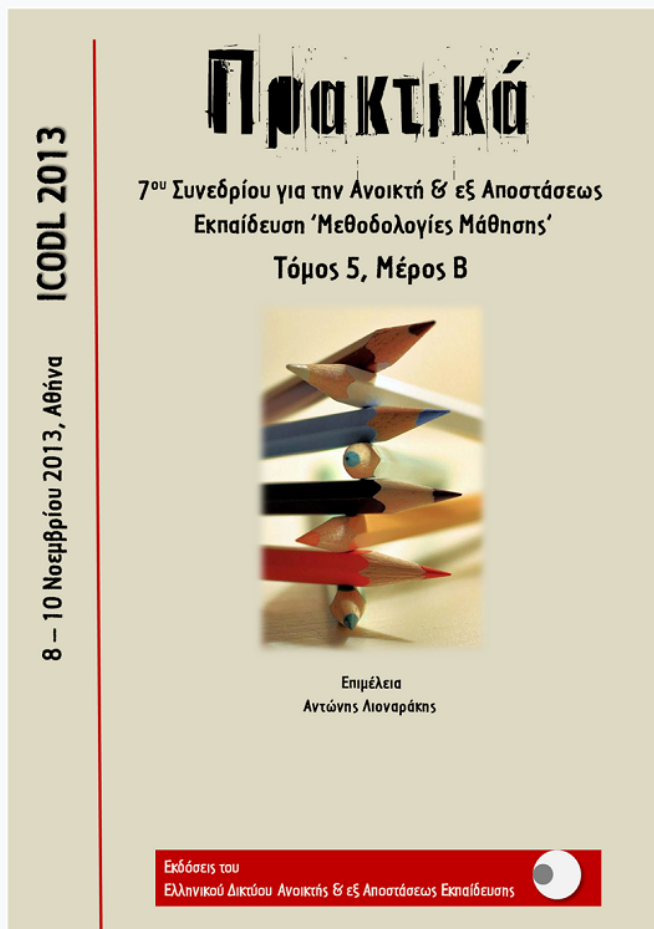

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 7, Αρ. 5B (2013)

Μεθοδολογίες Μάθησης

Η μάθηση σε ομάδες και η ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Φώτης Ζυγούρης, Ηλίας Μαυροειδής

doi: [10.12681/icodl.553](https://doi.org/10.12681/icodl.553)

Η μάθηση σε ομάδες και η ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Learning in groups and the development of learning communities in distance education

Φώτης Ζυγούρης

M.Sc

Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου-Δυτ.

Μακεδονίας (Κοζάνη)

zygourisfotis@yahoo.gr

Ηλίας Μαυροειδής

Ph.D.

Μέλος ΣΕΠ,

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα

imavr@tee.gr

Abstract

Communication plays a crucial role in distance education, mainly due to the distance between the tutor and the students, as well as between the students themselves. Developing appropriate learning methods and techniques, especially through learning groups and learning communities, can effectively assist the educational process. Learning in groups assist learners to become actively involved, to communicate and to be mutually supportive, resulting to the development of a “team spirit” and increased creativeness. On the same time, learning communities assist in building social capital, by promoting the interaction and the sense of trust between their members. An important role in the development of learning communities is played by Information and Communication Technologies (ICT), which provide a new context in the implementation of distance education, leading to the development of new theoretical approaches such as the Community of Inquiry. The role of the tutor in distance education is especially important in relation to communication, support and the activation of learners, as well as for the development of collaborative learning. On the same time, tutors should have the appropriate skills regarding ICT and the ability to effectively use them in the educational process.

Keywords: *Distance education, Information and Communication Technologies (ICT), learning in groups, learning communities, community of inquiry*

Περίληψη

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση η επικοινωνία διαδραματίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο, κυρίως λόγω της απόστασης μεταξύ του διδάσκοντα και του σπουδαστή, αλλά και των σπουδαστών μεταξύ τους. Η ανάπτυξη κατάλληλων διαδικασιών μάθησης, κυρίως μέσω της μάθησης σε ομάδες και των κοινοτήτων μάθησης, μπορεί να ενισχύσει ουσιαστικά την εκπαιδευτική διαδικασία. Η μάθηση σε ομάδες βοηθά τους διδασκόμενους να συμμετέχουν ενεργά, να επικοινωνούν και να αλληλοϋποστηρίζονται, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ομαδικό πνεύμα και να αυξάνεται η δημιουργικότητα. Συγχρόνως, οι κοινότητες μάθησης βοηθούν στην οικοδόμηση κοινωνικού κεφαλαίου, προωθώντας την αλληλεπίδραση και την αίσθηση εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών τους. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινοτήτων μάθησης έχουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ), οι οποίες δίνουν ένα νέο περιεχόμενο στην υλοποίησή της εξ αποστάσεως

εκπαίδευσης οδηγώντας στην ανάπτυξη νέων θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως η κοινότητα έρευνας (Community of Inquiry). Ο ρόλος του διδάσκοντα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντικός ως προς την υποστήριξη, την επικοινωνία, την ενεργοποίηση των διδασκομένων και την ανάπτυξη της συνεργατικής μάθησης. Συγχρόνως, οι διδάσκοντες πρέπει να έχουν τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες όσον αφορά τις ΤΠΕ και να μπορούν να τις αξιοποιήσουν αποτελεσματικά στις διαδικασίες μάθησης.

Λέξεις-κλειδιά: *Εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ), μάθηση σε ομάδες, κοινότητες μάθησης, κοινότητα έρευνας*

Εισαγωγή

Τα βασικότερα κριτήρια επιλογής των εκπαιδευτικών μεθόδων που αξιοποιούνται στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ο εκπαιδευτικός σκοπός του προγράμματος, η υφή του μαθησιακού αντικειμένου, το είδος και οι απαιτήσεις του και το μαθησιακό κλίμα. Επίσης οι μαθησιακοί τρόποι και τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων, οι ικανότητες του εκπαιδευτή, ο διαθέσιμος χρόνος και οι διαθέσιμοι πόροι (Rogers, 1999; Noye & Riveteau, 1999). Η επιλογή των κατάλληλων εκπαιδευτικών μεθόδων είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ενεργητική συμμετοχή των σπουδαστών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η εκπαιδευτικές μέθοδοι και τεχνικές καθώς και τα εκπαιδευτικά μέσα δεν αποτελούν αυτοσκοπό και η αξιοποίησή τους πρέπει να έχει άμεση σχέση με τους στόχους του προγράμματος. Προκειμένου να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς και οι κανόνες σύμφωνα με τους οποίους μαθαίνουν οι ενήλικοι. Σημαντικά συστατικά στοιχεία για την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελούν οι ομαδικές εργασίες, η μάθηση σε ομάδες καθώς και η ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης. Η μάθηση σε ομάδες βοηθά τους εκπαιδευόμενους να συμμετέχουν ενεργητικά, να επικοινωνούν και να αλληλοϋποστηρίζονται, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ομαδικό πνεύμα. Μπορεί να εφαρμοστεί τόσο σε προγράμματα που έχουν μορφή μικτής εκπαίδευσης όσο και σε προγράμματα εκπαίδευσης μέσω του διαδικτύου.

Στο πλαίσιο αυτό σημαντικό ρόλο έχει ο καθηγητής-σύμβουλος, ο οποίος στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να υποστηρίζει το έργο του σπουδαστή και να τον βοηθήσει να μάθει πώς να μαθαίνει αποτελεσματικότερα. Ο ρόλος του είναι πλέον πιο απαιτητικός με κύριο στόχο την μετατόπιση του κέντρου βάρους από την διδακτική διαδικασία παροχής γνώσεων στην οργάνωση κατάλληλων περιβαλλόντων και διαδικασιών μάθησης, όπως είναι η μάθηση σε ομάδες και οι κοινότητες μάθησης. Επίσης, στην καλλιέργεια της αυτενέργειας και των ικανοτήτων του σπουδαστή για την αντιμετώπιση των νέων συνθηκών (Γεωργιάδη, Πετροπούλου & Τσαγκατίδου, 2005).

Η επικοινωνία στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης ενηλίκων

Στην εκπαίδευση είναι σημαντικό για τους διδάσκοντες να κατανοούν τις ανάγκες των εκπαιδευομένων αλλά και τον ιδιαίτερο τρόπο και ρυθμό που μαθαίνουν. Επίσης η διαμόρφωση ειλικρινών, αμφίδρομων και δημιουργικών σχέσεων μεταξύ τους επιτυγχάνεται με την ουσιαστική επικοινωνία που αναπτύσσεται κατά τη μαθησιακή διαδικασία. Ο Χρηστάκης (2004) υποστηρίζει ότι ο όρος επικοινωνία στην γενική της μορφή παραπέμπει στην διαδικασία με την οποία ένα πομπός στέλνει ή εκπέμπει ένα

μήνυμα, δια μέσου κάποιου φορέα, σε κάποιο αποδέκτη προκαλώντας ένα αποτέλεσμα. Σημαντικό στοιχείο της επικοινωνίας είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή διεξάγεται και αποτελείται από τον χώρο και τον χρόνο της επικοινωνίας, την κατάσταση μέσα στην οποία συντελείται, την παρουσία των άλλων και τα γεγονότα που έχουν προηγουμένως διαμειφθεί μεταξύ πομπού και δέκτη και τα οποία διαμορφώνουν την μεταξύ τους σχέση (Κόκκος, 1998). Ο όρος επικοινωνία σημαίνει τη συμμετοχή σε μια σχέση αλληλεπίδρασης, δηλώνει την εμπλοκή σε μια αποτελεσματική διαδικασία η οποία εκλαμβάνεται ως θεμελιώδης προϋπόθεση της κοινωνικής συνένωσης και ως η πεμπουσία της ανθρώπινης ύπαρξης και προαγωγής του πολιτισμού (Σταμάτης, 2004).

Όσον αφορά στο ρόλο της επικοινωνίας μέσα στο πλαίσιο μίας ομάδας ή μίας κοινότητας μάθησης, σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η δυνατότητα που δίνεται σε κάθε μέλος της ομάδας να επικοινωνεί αποτελεσματικά. Η επικοινωνία στην ομάδα βελτιώνεται όταν αναπτύσσεται το αίσθημα της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και επικοινωνίας και μέσω της εποικοδομητικής ανατροφοδότησης (Jaques, 2004). Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση η επικοινωνία διαδραματίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο, κυρίως λόγω της απόστασης μεταξύ του διδάσκοντα και του σπουδαστή, αλλά και των σπουδαστών μεταξύ τους. Οι σπουδαστές μελετούν το εκπαιδευτικό υλικό και μέσω της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης λύνουν απορίες και προβληματισμούς, εμπνυχώνονται και ενισχύονται από τον διδάσκοντα για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών του.

Η επικοινωνία έχει ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της ομάδας. Ομάδα δεν είναι μόνο μια συνάθροιση ατόμων: ορισμένα άτομα για να χαρακτηριστούν ως ομάδα πρέπει να έχουν κοινή ταυτότητα και κοινό στόχο. Επιπλέον να υπάρχει επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας, έτσι ώστε να αναπτύσσονται κοινές στάσεις και συναισθήματα και να υπάρχει ένα ελάχιστο σύστημα αξιών και αρχών (Rogers 1999: 195-196). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχει αναπτυχθεί η θεωρία των κοινοτήτων αναζήτησης, ένα από τα βασικά συστατικά της οποίας είναι η κοινωνική παρουσία (social presence) η οποία συνδέεται άμεσα με την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας.

Η εργασία σε ομάδες στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Στο πλαίσιο της μάθησης σε ομάδες, οι εκπαιδευόμενοι συχνά κατανέμονται σε μικρότερες ομάδες εργασίας οι οποίες ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα κριτήρια διαχωρισμού. Ο κύριος στόχος αυτών των ομάδων είναι να παράγουν ένα εκπαιδευτικό αποτέλεσμα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αυτό το αποτέλεσμα προκύπτει από δραστηριότητα διερεύνησης και εφαρμογής (Coureau, 2000). Η μάθηση σε ομάδες βοηθά τους εκπαιδευόμενους να συμμετέχουν ενεργητικά, να επικοινωνούν, να αλληλοϋποστηρίζονται με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ομαδικό πνεύμα. Είναι σημαντικό ο διδάσκοντας να γνωρίζει τις προδιαγραφές των ομάδων εργασίας αλλά και τις αρχές της δυναμικής και επικοινωνίας της ομάδας. Οι ομάδες εργασίας λειτουργούν αποτελεσματικά όταν η σύνθεση των μελών κάθε ομάδας είναι ιδανική και όταν οι στόχοι και οι οδηγίες είναι σαφείς. Επίσης όταν ο διδάσκοντας παρακολουθεί τις ομάδες και πραγματοποιείται με επιτυχία τόσο η παρουσίαση από κάθε ομάδα όσο και η τελική σύνθεση (Οικονόμου, 2011).

Η εργασία σε ομάδες είναι μια μεικτή παιδαγωγική τεχνική που προκύπτει τόσο από την μέθοδο της διερεύνησης όσο και από την μέθοδο της επίδειξης. Δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να λειτουργήσουν σε μικρές ομάδες με κύριο σκοπό την μεγαλύτερη παραγωγικότητας της ομάδας και την αναγνώριση της αξίας

όλων των μελών της ομάδας (Coureau, 2000). Η εργασία σε ομάδες ενισχύει και διατηρεί το κίνητρο των σπουδαστών και αφυπνίζει την ατομική απόδοση. Ο ενήλικας σπουδαστής πείθεται ευκολότερα από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σε σχέση με άλλες πηγές γνώσης. Κατά την διάρκεια της ομαδικής εργασίας η ομάδα αναπτύσσει ενεργητικότητα, υποστηρίζει την προσπάθεια και αυξάνει τη δημιουργικότητα. Επίσης η ομάδα είναι αφορμή για συντονισμό, αμοιβαίες διορθώσεις και αποτελεί πηγή αλλαγής (Noye & Riveteau, 1999). Επιπλέον η εργασία σε ομάδες παρέχει στα μέλη της ομάδας ένα ενθαρρυντικό περιβάλλον μάθησης και αποτελεί μια διαρκή πρόκληση για τον εκπαιδευόμενο. Η ομάδα βοηθά στη δημιουργία και διατήρηση ισχυρών κινήτρων μάθησης με σημαντικά αποτελέσματα για τα μέλη της.

Στο πλαίσιο αυτό, η ομαδική ερευνητική εργασία αποτελεί μια εκπαιδευτική άσκηση όπου οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να παρουσιάσουν μια έκθεση αναφοράς, ένα πρόγραμμα ένα σχεδιασμό που να περιγράφει τη λύση ενός προβλήματος. Αυτή η ομαδική εργασία παρέχει στους εκπαιδευόμενους την ελευθερία για ουσιαστική μελέτη σε έκταση και βάθος και η μάθηση είναι ενεργητική. Επίσης τους δίνεται η ευκαιρία χειρισμού πραγματικών προβλημάτων και παροχής λύσεων που μπορούν να δοκιμαστούν στην καθημερινότητα (Jaques, 2004).

Ο διδάσκοντας από την πλευρά του, προκειμένου να ενισχύσει την αποτελεσματική μάθηση στην ομάδα είναι σημαντικό να λάβει υπόψη συγκεκριμένους παράγοντες. Πρέπει να βοηθήσει τα μέλη της ομάδας να συνενωθούν και να μην λειτουργούν μεμονωμένα. Τα άτομα που δεν έχουν τίποτα να μοιραστούν δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως ομάδα. Ο διδάσκοντας είναι σημαντικό να λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Τα μέλη της ομάδας πρέπει έχουν τις κατάλληλες ευκαιρίες να εκφράζουν τις απόψεις τους και να ασκούν τις ικανότητές τους χωρίς να νιώθουν αποκλεισμένοι από την ομάδα (Rogers 1999).

Η χρήση των ΤΠΕ στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και η εργασία σε ομάδες

Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) με την συνεχή τους εξέλιξη παρέχουν νέες δυνατότητες για την δημιουργία καινοτόμων και αποτελεσματικών περιβαλλόντων διδασκαλίας και μάθησης, επαναπροσδιορίζοντας και τοποθετώντας σε νέες βάσεις τις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Η εφαρμογή νέων μορφών μάθησης, η δια βίου μάθηση, η αυτομόρφωση και η αυτοανάπτυξη είναι μερικά από τα στοιχεία που συνθέτουν τη σημερινή «Κοινωνία της Γνώσης». Με την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρονται πολλές ευκαιρίες για τον εμπλουτισμό, την αναθεώρηση και τη διάδοση της γνώσης (Καλογιαννάκης, Βασιλάκης & Ψαρρός, 2005). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση προσφέρει ένα καινούργιο διδακτικό και μαθησιακό περιβάλλον με την εισαγωγή και χρήση των ΤΠΕ, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές στη σχέση διδασκόμενου και διδάσκοντα, αλλά και γενικότερα στην εκπαίδευση (Λιοναράκης, 2004).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από παιδαγωγικές αρχές και μεθόδους και είναι μια πολύ-λειτουργική εργασία με στόχο τη μάθηση. Οι ΤΠΕ διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στη εξ αποστάσεως εκπαίδευση και συγκεκριμένα στην αύξηση και αποτελεσματικότητα της μάθησης. Βοηθούν στην αμεσότητα και ταχύτητα διακίνησης πληροφοριών αλλά και στην ευκολία και την μείωση του χρόνου της επικοινωνίας. Επιπλέον η χρήση τους εκμηδενίζει τις αποστάσεις και επιχειρεί να καλύψει την απουσία της διαπροσωπικής επικοινωνίας αυξάνοντας την διάθεση για μάθηση και βοηθώντας την ανατροφοδότηση. Βέβαια, απαιτείται να αναπτύσσονται με τέτοιο τρόπο ώστε ο εκπαιδευόμενος να είναι το επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας, συμμετέχοντας ενεργά.

Οι εφαρμογές των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, έχουν αλλάξει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο επικοινωνίας και διδασκαλίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η αναγκαιότητα για την στροφή σε αποτελεσματικά συστήματα σύγχρονης ή ασύγχρονης τηλεεκπαίδευσης φαίνεται ότι μπορεί να άρει τους περιορισμούς της διδασκαλίας, οδηγώντας στην αυτοπραγμάτωση του ατόμου. (Καλογιαννάκης, Βασιλάκης & Ψαρρός, 2005). Συγχρόνως, θα πρέπει να διασφαλισθεί ότι οι εκπαιδευτικοί θα έχουν τις κατάλληλες παιδαγωγικές και τεχνολογικές ικανότητες για να αξιοποιήσουν τις νέες τεχνολογίες και τα νέα μέσα (Σοφός, 2011).

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση διευκολύνει τις σπουδές και βοηθά τη διαδικασία της μάθησης ενώ αποτελεί κομβικό σημείο για την ενεργή ένταξη των σπουδαστών στο νέο κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι (Αναστασιάδης, 2005, Βεργίδης & Παναγιωτακόπουλος, 2005). Συγχρόνως, η ανάπτυξη των ΤΠΕ και του διαδικτύου έδωσε δυναμική στα προγράμματα της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επιτρέπει την αυξημένη πρόσβαση των ατόμων σε πηγές γνώσεων και πληροφοριών (Βαρδαμάσκου & Αντωνίου, 2005).

Στην εξ αποστάσεως ή στη μεικτή εκπαίδευση η μάθηση και η εργασία σε ομάδες αναπτύσσεται τόσο κατά την διάρκεια των συναντήσεων δια ζώσης όσο και εκτός αυτών. Στο πλαίσιο αυτό, σύγχρονα εργαλεία των ΤΠΕ δίνουν την δυνατότητα να δημιουργηθούν ομάδες μέσω της πλατφόρμας επικοινωνίας, forum, chat, και ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης. Ακόμα και στο πλαίσιο μίας εκπαιδευτικής τηλεδιάσκεψης, υπάρχει η δυνατότητα διαμόρφωσης υπο-ομάδων εργασίας οι οποίες μπορούν να διαπραγματευτούν ένα συγκεκριμένο θέμα το οποίο στη συνέχεια μπορεί να εξεταστεί στην ολομέλεια. Οι ομάδες αυτές, σε συνδυασμό με τη χρήση του βίντεο στην τηλεδιάσκεψη, συμβάλουν στην ενεργοποίηση των σπουδαστών, στην ενεργή συμμετοχή τους και στην ενίσχυση της κοινωνικής παρουσίας (Μαυροειδής, 2009). Καθώς η δυναμική της ομάδας είναι ενσταλαγμένη με την παραδοσιακή μορφή της, τα χαρακτηριστικά ενός διαδικτυακού περιβάλλοντος μειώνουν σε κάποιο βαθμό την αίσθηση της ικανοποίησης των σπουδαστών. Παρόλα αυτά οι σπουδαστές αρέσκονται στην υποστηρικτική ή συμπληρωματική παρουσία του διαδικτύου στην επικοινωνιακή πράξη (McDonald & Gibson, 1998).

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκαν και νέες θεωρητικές προσεγγίσεις στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Πριν γίνει αναφορά στις προσεγγίσεις αυτές, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση απαιτείται να σχεδιάζεται και να αναπτύσσεται με την κατάλληλη παιδαγωγική προσέγγιση, έτσι ώστε να μεγιστοποιούνται τα οφέλη στους εκπαιδευόμενους (McPherson & Nunes, 2004).

Οι παιδαγωγικές προϋποθέσεις στην χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση και ο ρόλος του διδάσκοντα

Η χρήση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση θα πρέπει να είναι ισορροπημένη, να έχει κατάλληλο σχεδιασμό και λογική συνέπεια. Αυτό που θα δώσει ώθηση στην εκπαίδευση δεν είναι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, οι διαδραστικοί πίνακες και οι συνδέσεις με το διαδίκτυο από μόνα τους αλλά κυρίως το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, το οποίο θα πρέπει να προσδιοριστεί σωστά, με παιδαγωγικές αρχές και προϋποθέσεις (Λιοναράκης, 2011). Επιπλέον, η χρήση του Η/Υ δεν αντικαθιστά τον διδάσκοντα και το «βιβλίο» αλλά βοηθά τον διδασκόμενο να συμμετέχει ενεργητικά στην εκπαιδευτική διαδικασία (Γεωργιάδη, Πετροπούλου & Τσαγκαλίδου, 2005). Ο σπουδαστής μαθαίνει όταν έχει κατάλληλη παιδαγωγική υποστήριξη. Αυτό του δίνει την δυνατότητα να γίνει υπεύθυνος και αυτόνομος στη διαδικασία της μάθησης (Goulao, 2009). Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ συνδέεται με την ανάγκη

αυτενέργειας του ενήλικα φοιτητή για την επεξεργασία των γνωστικών ζητημάτων και τη σταδιακή κατάκτηση της γνώσης.

Συγχρόνως, οι διδάσκοντες πρέπει να έχουν τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες όσον αφορά στις ΤΠΕ, αλλά και να μπορούν να ενσωματώσουν αποτελεσματικά τις νέες τεχνολογίες στην μαθησιακή διαδικασία. Επίσης να χρησιμοποιούν τα κατάλληλα λογισμικά και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της συνεργατικής μάθησης (Beck, 1997). Σημαντικός παράγοντας για την χρήση των ΤΠΕ είναι και οι στάσεις των διδασκόντων τόσο απέναντί τους όσο και απέναντι στην εκπαιδευτική τους ένταξη. Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ προϋποθέτει γνώσεις και δεξιότητες από τον εκπαιδευτή αλλά και εμπειρία και ετοιμότητα για τη χρήση τους (Bullock, 2004).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι επιστήμες της αγωγής δεν μπόρεσαν να «ελέγξουν» την ανάπτυξη και αξιοποίηση της τεχνολογίας. Αυτό συνέβη επειδή οι τεχνολογίες δεν ήταν στο επίκεντρο των παιδαγωγικών αλλά και επειδή οι παιδαγωγοί δεν έδειξαν το απαραίτητο ενδιαφέρον απέναντι στην τεχνολογία και δεν ήταν εξειδικευμένοι σε αυτή. Το αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η σε μεγάλο βαθμό απομόνωση των παιδαγωγών από κάθε τι τεχνολογικό (Λιοναράκης, 2011).

Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κοινότητες μάθησης

Σύμφωνα με τους Anderson & Dron (2011) υπάρχουν τουλάχιστον τρεις γενιές της παιδαγωγικής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, οι οποίες αναπτύχθηκαν σε συνδυασμό με τις τεχνολογίες που τις κατέστησαν δυνατές. Είναι η γνωστική-συμπεριφοριστική, αυτή του εποικοδομισμού και αυτή η οποία στηρίζεται στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (connectivism). Αυτές οι τρεις γενιές της παιδαγωγικής, οι οποίες αναπτύσσονται σε διαφορετικό βαθμό τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των βασικών συντελεστών της εκπαιδευτικής διαδικασίας (διδάσκοντας, διδασκόμενος και περιεχόμενο), έχουν σημαντική θέση σε μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική εμπειρία. Οι ιστοσελίδες, τα βιβλία, το υλικό του εκπαιδευτή, τα βίντεο κ.α. από τα οποία ένας σπουδαστής μπορεί να μάθει, είναι λιγότερο ή περισσότερο αποτελεσματικά ανάλογα με το πόσο καλά ο σπουδαστής είναι σε θέση να αποκτήσει γνώσεις. Ακόμα και όταν η μάθηση βασίζεται εντελώς στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, τα διάφορα εμπλεκόμενα μέρη μπορούν να επικοινωνούν σε επίπεδο γνώσεων περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικά. Είναι σαφές ότι αν ο σπουδαστής είναι στο κέντρο ή μέρος μιας κοινότητας μάθησης ή μέρος ενός δικτύου μάθησης, η αποτελεσματικότητα της μάθησης μπορεί να βελτιωθεί σημαντικά κατανοώντας το πώς οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν πιο αποτελεσματικά. Στο πλαίσιο αυτό, οι τρεις γενιές παιδαγωγικής που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι σε θέση να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο.

Ο Garrison (2009) αναφέρει ότι υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις για την διαδικτυακή εξ αποστάσεως μάθηση. Η πρώτη είναι να παρέχει τα εργαλεία και τις τεχνικές στα άτομα ώστε να έχουν πρόσβαση και να οργανώνουν πληροφορίες για τη διατήρηση των υφιστάμενων πρακτικών της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που μεγιστοποιούν την ανεξαρτησία των εκπαιδευομένων. Η δεύτερη είναι η χρήση όλων των δυνατοτήτων της διαδικτυακής εξ αποστάσεως μάθησης προκειμένου να δημιουργηθούν κοινότητες μάθησης με συγκεκριμένους σκοπούς, καθώς και η προώθηση της έρευνας που μετασχηματίζει το βίωμα της εκπαίδευσης – για την τριτοβάθμια τουλάχιστον εκπαίδευση - και η οποία βασίζεται στις συλλογικές αρχές του εποικοδομισμού. Στην ουσία, η πρώτη προσέγγιση είναι να συνεχιστούν οι τρέχουσες πρακτικές, ενώ η δεύτερη είναι να μετατρέψει τη διδασκαλία και τη

μάθηση, επανεξετάζοντας ουσιαστικά τη συνεργατική φύση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αλλά ακόμα και αν συνεχιστούν οι υφιστάμενες πρακτικές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, βασισμένες στο «βιομηχανικό μοντέλο», αυτό δεν αποκλείει την ανάγκη η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να εξετάσει ζητήματα που αφορούν τη συνεργασία και την ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης.

Οι Lesser & Prusak (1999) αναφέρουν ότι πίσω από κάθε τυπική οργάνωση αναπτύσσονται άτυπες ομάδες που εργάζονται από κοινού στην ανταλλαγή γνώσεων, επίλυση κοινών προβλημάτων και στην ανταλλαγή ιδεών. Οι κοινότητες μάθησης είναι σημαντικές για την διαχείριση και οργάνωση των γνώσεων των μελών της αλλά και στην διαμόρφωση της μάθησης. Επιπλέον αυτές οι κοινότητες βοηθούν στην οικοδόμηση κοινωνικού κεφαλαίου, προωθώντας την αλληλεπίδραση και την αίσθηση εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της. Τα άτομα συνεργάζονται μεταξύ τους, αξιολογούν τις γνώσεις των άλλων μελών αλλά και την συνεργασία με τα μέλη άλλων κοινοτήτων μάθησης.

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό και υποσχόμενο θεωρητικό πλαίσιο που έχει προκύψει από την έρευνα στο πλαίσιο της διαδικτυακής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και των κοινοτήτων μάθησης, είναι αυτό της κοινότητας έρευνας (Community of Inquiry), όπως διατυπώθηκε από τους Garrison, Anderson & Archer (2000). Το μοντέλο αυτό, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί σε πάρα πολλές έρευνες και η ανάλυση παραγόντων (factor analysis) έχει προσφέρει εμπειρικές αποδείξεις για την εγκυρότητα του, στοχεύει σε σημαντικές και αποτελεσματικές μαθησιακές προσεγγίσεις και μπορεί να εφαρμοστεί σε διαδικτυακά και μικτά μοντέλα μάθησης (Garrison, 2009). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η μάθηση προκύπτει μέσα στην κοινότητα μέσω της αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων: της κοινωνικής παρουσίας (social presence), της γνωστικής παρουσίας (cognitive presence) και της διδακτικής παρουσίας (teaching presence).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των κοινοτήτων μάθησης, η κοινωνική παρουσία είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς αυξάνει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της κοινότητας, ενισχύεται από συνεργατικές δραστηριότητες και αυξάνει την ικανοποίηση των μαθητευομένων από την μαθησιακή διαδικασία (Garrison, & Arbaugh, 2007). Οι Angelaki & Mavroidis (2013) επισημαίνουν ότι η κοινωνική παρουσία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της επικοινωνίας κατά την διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και συμβάλει ιδιαίτερα στο να αναπτύσσονται θετικά συναισθήματα.

Καταληκτικά, οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί που προσφέρουν εξ αποστάσεως ή μικτή εκπαίδευση είναι σημαντικό να διασφαλίζουν το κατάλληλο εκπαιδευτικό πλαίσιο που θα συμβάλει στην ανάπτυξη κλίματος συνεργασίας και στη διαμόρφωση αποτελεσματικών κοινοτήτων μάθησης. Επίσης, απαιτείται να εκπαιδεύσουν τους διδάσκοντες ώστε να μπορούν να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες επικοινωνίας αλλά και αξιοποίησης των ΤΠΕ σε ένα συνεργατικό εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδης, Π. (2005). Νέες Τεχνολογίες και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης. Προς μια νέα " Κοινωνική Συμφωνία " για την άρση των Συνεπειών του Ψηφιακού Δυϊσμού. Στο Α. Lionarakis, (Ed.), 3rd International Conference on Open And Distance Learning. Applications of Pedagogy and Technology (Vol. A,) (σσ. 390-404).Athens: Προπομπός.

Anderson ,T., & Dron,J. (2011) . Three Generations of Distance Education Pedagogy. Retrieved 17/04/2013 from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/890/1663> .

- Angelaki,C., & Mavroidis ,I.,(2013). Communication and Social Presence: The Impact on Adult Learners' Emotions in Distance Learning. *European Journal of Open, Distance and e-Learning*, Vol 16(No.1). ISSN 1027-5207. Retrieved 18 June 2013 from <http://www.eurodl.org/?article=563>.
- Βαρδαμάσκου, Α. & Αντωνίου, Π. (2005). Ανεπίσημη Μάθηση. Αξιολόγηση ενός Εκπαιδευτικού Προγράμματος για Ενήλικες πάνω σε Θέματα Φυσικής Δραστηριότητας και Υγείας με τη Χρήση του Διαδικτύου. Στο Α. Lionarakis, (Ed.), 3 International Conference on Open And Distance Learning. Applications of Pedagogy and Technology (Vol. A) (σσ. 405-417).Athens: Προπομπός.
- Beck, J. (1997). Teacher education and IT: A national perspective. *European Journal of Teacher Education*, 20(1), 93-99. Retrieved 20 Απριλίου 2012 from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0261976970200109>.
- Βεργίδη, Δ., & Παναγιωτακόπουλος, Χ. (2005). Απόψεις Φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για τις Σπουδές από Απόσταση. Στο Α. Lionarakis, (Ed.), 3 International Conference on Open And Distance Learning. Applications of Pedagogy and Technology (Vol. A) (σσ. 221-348). Athens: Προπομπός.
- Bullock, D. (2004). Moving from theory to practice: an examination of the factors that preservice teachers encounter as they attempt to gain experience teaching with technology during field placement experiences. *Journal of Technology and Teacher Education*, Retrieved 22 April 2012 from <http://www.karsenti.com/pdf/ressources/theoryToPractice.pdf>.
- Courau, S. (2000). Τα βασικά «εργαλεία» του Εκπαιδευτή Ενηλίκων. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Γεωργιάδη, Ε., Πετροπούλου, Ρ., & Τσαγκατίδου, Ε.(2005). Ο ρόλος του Εκπαιδευτή στη Μαθησιακή Διαδικασία από Απόσταση μέσω της Διαδικτυακής Πλατφόρμας CENTRA . Στο Α.Lionarakis (Ed.), Πρακτικά εισηγήσεων 3 International Conference on Open And Distance Learning. Applications of Pedagogy and Technology (Vol.B), (σσ. 279-286). Athens: Προπομπός.
- Garrison, R., (2009). Implications of Online Learning for the Conceptual Development and Practice of Distance Education. *Journal Of Distance Education Revue De L'Éducation A Distance Vol 23* (No 2), 93-104. Retrieved 19 April 2013 from <http://eric.ed.gov/PDFS/EJ851906.pdf>.
- Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2-3), 87-105.
- Garrison, D. R., & Arbaugh, J. B. (2007). Researching the community of inquiry framework: Review, issues, and future directions. *Internet & Higher Education*, 10(3), 157-172.
- Goulao, M. (2009). Distance learning and lifelong learning στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.), Πρακτικά Εισηγήσεων 5ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση για Διεθνείς Συνεργασίες και Εκπαιδευτική Ανάπτυξη (Τμήμα Α, Τόμος Α), 1-15. Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2011 από: http://artemis.eap.gr/icodl2009/ICODL_5/My%20Webs/ICODL/A1-PDF/1.pdf.
- Jaques, D.(2004). Μάθηση σε ομάδες. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Καλογιαννάκης, Μ., Βασιλάκης, Κ. & Ψαρρός, Μ. (2005), Τεχνολογίες των Πληροφοριών και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και Παιδαγωγικό Πλαίσιο στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (εξΑΕ). Στο Α.Lionarakis, (Ed.), 3 International Conference on Open And Distance Learning, Applications of Pedagogy and Technology (Vol. A), (σ.481). Athens: Προπομπός.
- Κόκκος, Α. (1998). Στοιχεία Επικοινωνίας στο: Κόκκος, Α., & Λιοναράκης, Α. Σχέσεις διδασκόντων – διδασκομένων, Τόμος Β. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Lesser, E., & Prusak, L. (1999). Communities of Practice, Social Capital and Organizational Knowledge. Retrieved 18 June 2013 from http://providersedge.com/docs/km_articles/cop_-_social_capital_-_org_k.pdf.
- Λιοναράκης, Α. (2004). Ένα παιδαγωγικό Μοντέλο σχεδιασμού και παραγωγής διδακτικού υλικού στο: Κεκκός, Ι. (επιμ.) Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση. Ζητήματα Σχεδιασμού και Εφαρμογών, Φιλοσοφικές – Κοινωνικές προεκτάσεις. Ένωση Ελλήνων Φυσικών. Αθήνα: Ατραπός.
- Λιοναράκης, Α. (2011). Εκπαίδευση και Τεχνολογίες: αλί και τρις 'Αλίμονο στους Νέους' Ανακτήθηκε 25 Μαΐου 2011 από <http://reviews.in.gr/greece/elearning/article/?aid=1231105459>.
- Μαυροειδής, Η. (2009). Δυνατότητα και προϋποθέσεις αξιοποίησης μεθόδων σύγχρονης επικοινωνίας και τηλεεκπαίδευσης σε προγράμματα της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Μελέτη περίπτωσης σε τμήματα της ΘΕ ΕΚΠ65. Διατριβή Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών "Εκπαίδευση Ενηλίκων", Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- McDonald, J., & Gibson, C. C. (1998). Interpersonal dynamics and group development in computer conferencing. *The American Journal of Distance Education*, 12(1), 7–25.
- McPherson, M., & Nunes, M. B. (2004). The Role of Tutors as an Integral Part of Online Learning Support. Eurodl. (ISSN 1027-5207), Retrieved 20 October 2008 from http://www.eurodl.org/materials/contrib/2004/Maggie_MsP.html.
- Noye, D., & Pivetau, J. (1999). Πρακτικός Οδηγός του Εκπαιδευτή. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Οικονόμου, Α. (2011). Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης. Εκπαιδευτικό Υλικό. Τεύχος Β΄. Πρακτικό Μέρος. Αθήνα: ΕΚΔΔΑ.
- Rogers, A. (1999). Η Εκπαίδευση Ενηλίκων (Επ. Επιμ. Κόκκος Αλ.) Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Σαχινίδης, Κ., & Πολυχρονάκης, Γ. (2009), ΤΠΕ και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην υπηρεσία της Δια Βίου Μάθησης. Πρόσβαση στη γνώση ή ένας νέος ψηφιακός διϊσμός; στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.), Πρακτικά Εισηγήσεων 5ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση .Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση για Διεθνείς Συνεργασίες και Εκπαιδευτική Ανάπτυξη) , Τμήμα Α, Τόμος 2 (σσ.195-203). Ανακτήθηκε 04 Μαΐου 2011 από http://artemis.eap.gr/icodl2009/ICODL_5/My%20Webs/ICODL/A2-PDF/119.pdf.
- Σοφός, Α. (2011). Νέες Τεχνολογίες , νέες προκλήσεις . Νέα εκπαίδευση για την ασφάλεια στο διαδικτυο Ένταξη και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο –Πάτρα, Ανακτήθηκε 24 Απριλίου 2012 από <http://blogs.sch.gr/wp-content/blogs.dir/1/files/group-documents/20/1304935239-1-0035.pdf>.
- Σταμάτης, Π. (2004). Ανιχνεύοντας την έννοια και τη σπουδαιότητα της επικοινωνίας σε θεολογικές και παιδαγωγικές ατραπούς. Ανακτήθηκε στις 23 Οκτωβρίου 2008 από <http://www.rhodes.aegean.gr/tepaes/didaskontes/stamatis/page-9.htm>.
- Χρηστάκης, Ν. (2004). *Ψυχολογία της Επικοινωνίας 2, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Ψυχολογίας.